

MUSTAFA BALEL’İN *PEYGAMBER ÇİÇEĞİ* ROMANINDA KADIN VE KADININ VARLIK ALANI

Fatma TOPDAŞ ÇELİK*

Özet: Çağdaş Türk edebiyatı yazarlarından Mustafa Balel öykü, roman, gezi yazısı, mektup, çeviri - eleştiri yazıları ve çocuk edebiyatına yönelik eserleri ile edebiyatın hemen hemen her türüne katkı sağlamış olmakla birlikte eserleri üzerinde durulmadığı ve buna bağlı olarak da hakkında yeteri kadar akademik çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Oysa gerek yapısal unsurlar ve gerekse içerik düzlemi bakımından özgün kurgulara ve anlatım niteliğine sahip olan Mustafa Balel’in eserleri, bireysel ve toplumsal gerçekliklere işaret etmekle dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu bildiride, Mustafa Balel’in ilk romanı olan *Peygamber Çiçeği* romanını izleksel açıdan kuran ana unsur -kadın-, temel hareket noktası olarak belirlenmiş olup hem mezkûr eseri değerlendirme hem de yazar ve eserleri hakkında yapılacak olan çalışmalara öncülük etme, katkıda bulunma amaçlanmıştır.

Peygamber Çiçeği romanında kadının toplumsal yapı içerisindeki konumlanışını “anne”, “eş” ve “kız çocuğu” gibi kimlikler üzerinden aktaran Mustafa Balel, toplumsal cinsiyet olgusunun ve toplumsal eleştirinin kadının kimlik ve yer edinme sürecini ne derece etkilediğini, başkışı konumundaki genç kızın deneyimleri, gözlemleri, duyguları, düşünceleri, hayalleri, beklentileri aracılığıyla verir. Bu sebeple romana, başkışının kendini ve diğer kadın karakterleri tanıma ve tanımlama/anlamlandırma çabası hâkimdir. Bu çabanın sonucunda ise gerek aile ortamında ve gerekse yetişip büyüdüğü çevrede bir kimliğe sahip ol/a/madığı gerçekliği ile yüzleşen başkışı -kadın- trajik yok oluşa sürüklenir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Balel, *Peygamber Çiçeği*, Toplum, Birey, Kadın, Kimlik, Varlık Alanı.

Women and the Area of Women’s Existence in Mustafa Balel’s Novel *Peygamber Çiçeği*

Abstract: Although Mustafa Balel, one of the writers of contemporary Turkish literature, has contributed to almost every genre of literature with his stories, novels, travel writing, letters, translation-criticism writings and works for children’s literature, it is seen that his works are not emphasised and accordingly not enough academic studies have been carried out. However, Mustafa Balel’s works, which have unique fictions and narrative qualities in terms of both structural elements and content, attract attention by pointing to individual and social realities. In this paper, the main element -woman-, which constitutes Mustafa Balel’s first novel *Peygamber Çiçeği* in terms of its theme, has been determined as the main point of departure, and it is aimed both to evaluate the aforementioned work and to lead and contribute to the studies to be carried out on the author and his works

In his novel *Peygamber Çiçeği*, Mustafa Balel conveys the positioning of women in the social structure through identities such as ‘mother’, ‘wife’ and ‘daughter’, and shows to what extent the phenomenon of gender and social criticism affect the process of women’s identity and place through the experiences, observations, feelings, thoughts, dreams and expectations of the young girl in the protagonist position. For this reason, the novel is dominated by the protagonist’s efforts to recognise and define/mean herself and other female characters. As a result of this endeavour, the protagonist, the woman, who faces the reality that she does not have an identity both in the family environment and in the environment where she grows up, is dragged into tragic destruction.

Key Words: Mustafa Balel, *Peygamber Çiçeği*, Society, Individual, Woman, Identity, Existence Area.

1. Mustafa Balel’in *Peygamber Çiçeği* Romanında Kadın ve Kadının Varlık Alanı

Bireyin öncelikli var oluş alanı olan aile, sahip olduğu olumlu-olumsuz nitelikler neticesinde üyelerine, fiziksel ve algısal/ruhsal anlamda var olmalarına izin verir. Ailenin sahip olduğu sosyal-ekonomik nitelik ve yeterlilikler, aile içi ilişkilerin ve aile üyelerinin kendi biyolojik ve sosyolojik varlıklarıyla yüzleşmeleri ve bunu kabul etmeleri noktasında oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bu anlamda bireysel nitelik ve değerlerden ziyade daha çok toplumsal nitelik ve normlarla şekillenen ailenin bireysel kimlikleri ve yaşamları etkileyip yönlendirecek güçte olması, ailenin sahip olduğu tüm niteliklerle birlikte değerlerini taşıdığı kültürün ve devam ettirdiği yaşam üslubunun bireyin yazgısına dönüştüğünü söylemek mümkündür. *Peygamber Çiçeği* romanında toplumun yönlendirme ve baskılama gücüne maruz kalarak kurulan mutsuz, huzursuz bir evliliğin ve bu evliliğe bağlı olarak aynı doğrultuda

* Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatma_topdas@hotmail.com

gelişen aile hayatının etkilediği karakterlerin duyguları, düşünceleri, eylemleri, amaçları kısacası yaşamları dile getirilir. *Peygamber Çiçeği*’nin başkişisi ve aynı zamanda anlatıcısı olan karakter, farklı kültürel değerlere ve inanışa sahip olmakla birlikte evlenmeyi tercih eden anne ve babasının en büyük kız çocuğudur. Başkişinin anne ve babasının her ne kadar başlangıçta isteyerek evlendikleri belirtilse de bu aile mutsuzluk, huzursuzluk, anlaşmazlık ve şiddet üzerine kurulur ve yaşanan bu olumsuzlukların sebebi olarak da özellikle kayınvalide tarafından gelini ile oğlu arasında kültürel ve dinî açıdan var olduğu iddia edilen uyumsuzluk gösterilir. Çünkü hem geleneksel toplumlarda hem de çekirdek aile yapısının yaygın olmadığı bölge ve topluluklarda, evlilik bireylerin tercihinden ziyade daha çok toplumun ya da büyük ailenin kuralları ile kurulan bir müessese olarak algılandığı için bu toplumların niteliklerine göre -romanda bu konuda geleneksel toplum yapısının sözcüsü kayınvalidedir- farklı dil, din, mezhep ve ırka sahip bireylerin evliliği mümkün değildir. Bu normun yok sayıldığı durumlarda ise aileden farklı olan birey, evlilik aracılığı ile dahil olduğu aile içinde ön yargılarla ötekileştirilir. Romanda başkişinin annesinin Alevi inanışına sahip bir kadın olarak Sünni bir aileye gelin olması, onu aile içinde varlığı kabul edilmeyen, istenmeyen, aşağılanan, ötekileştirilen bir kadına dönüştürür. Kültürel ve inanış farklılıkları ile ev/aile içinde olumlu bir kimliği ol/a/mayan kadın, özellikle kayınvalide tarafından “uğursuz” kabul edilerek yaşanan maddi ve manevi zorlukların da sebebi olarak gösterilir.

“Aslına bakarsanız, annemle büyükannemin yıldızları oldu bitti barışmazmış. Büyükannem, daha başında onun bu eve gelin gelmesini istemiyormuş. Babamı caydırmaya çok çalışmış ama engelleyememiş. Okutup üflemleri, onca muska paraları, kilit bağlatmalar boşa çıkmış. Cini gibi sevmediği annem, gelmiş oğluna kari olmuş.” (Balel, 1981: 10-11).

Romanda Alevi-Sünni evliliğine¹ yönelik olumlu ya da olumsuz düşünceler, toplumun sosyo-dini bir yaklaşımı olarak belirtilirken bireylerin eş seçerken tercihlerini kullanmak istemeleri hususunda da çeşitli yaptırımlar ve engellemelerle karşılaştıkları görülür. Bu hususta aile içindeki en büyük öznenin -kayınvalidenin- yapılan evliliği kendi otoritesine yönelik bir tehdit olarak algılaması, yine geleneksel yaşam tarzının özellikle kadın üzerindeki olumsuz etkisini örneklemektedir. Bu durum geleneksel aile yapılanmasında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur ve erkeğin ya da aile üyelerinden en büyük olanın eve hâkim olmasından kaynaklanır. Nitekim romanda da evin yaşça büyüğü konumunda olan kayınvalidenin evlilik akdinin gerçekleşmesinde yönlendirici etkiye ya da karar verme yetkisine sahip olması, evliliğin sağlam temeller üzerine oturtulmasını ve aile üyeleri arasında sevgi, saygı gibi temel duyguların gelişmesini engellemektedir. Çeşitli olumsuzluklara rağmen kurulan bu tür evliliklerde, genellikle ailenin büyüğünün yanında yer almayı tercih etmeye başlayan eş/koca ise kadının psikolojik ve fiziksel şiddet görmesindeki en büyük sebep olmaya başlar. Romanda başkişi çoğunlukla büyükannesinin yanında yer alan babasından bahsederken (Balel, 1981: 17), annesine uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddete sebep olarak büyükannesini ve babasını sebep gösterir. Diğer taraftan başkişinin annesi ise gördüğü eziyet karşısında çoğu zaman çocukları için susmayı tercih eder. Gördüğü şiddet sebebiyle öznellik kapasitesi zedelenen kadının gerek çocukları gerekse aileyi bir arada tutabilme adına yaşadıklarına katlanması, geleneksel algıdaki kadınlık rolü ile ilgilidir. Zira geleneksel algıda kadın aileyi bir arada tutan özne olarak kabul

¹¹ Alevi-Sünni evliliği, çalışmamızın ana teması olmadığı için sosyolojik ve teolojik bir inceleme yapmaktan uzak durulmuştur. Bu konuya sadece kadının evdeki, aile içindeki konumunu etkileyen faktörlerden biri olduğu için değinilmiştir. Nitekim bu konuda yapılan çalışmalar da özellikle kırsal kesimlerde kabul görmeyen Alevi-Sünni evliliklerinin olumsuz etkilerinden bahsetmektedir (Küçük-Coştu, 2023: 875). Konu ile ilgili hakkında ayrıntılı bilgi almak için bakınız: Küçük, Tahir - Coştu, Yakup (2023), “Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi”, *Hitit İlahiyat Dergisi*, C:22, S:2 s. 855-880.

edilirken bir yandan da bedeni ve benliği şiddet yoluyla yok edilmektedir (Pakdemirli, 2015: 128).

Geleneksel ve geniş aile yapılanmasının devam ettirildiği toplumlarda kadının evdeki yerini sağlamlaştırması ve ev halkı tarafından benimsenip sevilmesi çoğu zaman erkek çocuk doğurmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum, romanda da mevcuttur. Başkışının, ailesi ile ilgili verdiği bilgiler aile içinde erkek çocuğuna verilen önemi yansıtırken kadının konumunu da göstermiş olur.

“Büyükanne, annemle yıldızın barışmayışı, yıllar önce karşı çıktığı bu evlilik yüzünden kuşkusuz. Aralarının her gün biraz daha açılmasına gelince: en başta annem, arka arkaya dört çocuk doğurduğu halde, bunlardan biri olsun, oğlan olmamış. Büyükanne dilinden düşürmediği, o anlata anlata bitiremediği kocası Seyfettin Efendi'nin adını koyacağı bir erkek toruna sahip olamayınca aralarındaki anlaşmazlık büyümüş, orta yerdeki uçurum derinleşmiş.” (Balel, 1981: 20)

Başkışının annesi ile büyükannesi arasında var olan bu anlaşmazlık, ancak annesinin her hamile kalışında erkek doğurma ihtimalinin gündeme gelmesi ile yerini anlayışa, hoşgörüyeye ve sevgiye bırakır.

“Daha ikinci ayına yeni giren bebeğe Seyfettin adını yaptırdı yine. Bizler dünyada yokken yitirdiği büyükbabamın adını torunlarından birine koymaya öylesine hevesli ki, sırasıyla, benden başlayarak tüm kardeşlerime koymuş. (...) Gelgelelim, terslik bu ya dördümüz de kız olmuş, onun bu hevesini kursağında koymuşuz.

Son günlerde umudunu, annemin ucun ucun şişmeye başlayan karnına bağlamıştı. Onun için de yüzüne gülüp duruyordu.” (s. 9)

Romanda erkek olmadıkları için değersizleştirilen kız çocukları, tıpkı anneleri gibi temel duygusal değerlerden mahrumdur. Büyükannenin evde sürekli sorun çıkarması ve sonrasında ise annenin fiziksel şiddete maruz kaldığı olaylara sıklıkla şahit olunması, başkışının duygu ve düşünce dünyasında yıkıcı etkiler yaratır. Korku duyma, şiddete eğilim gösterme gibi olumsuz duygu ve davranışlar, başkışının yaşadığı travmanın etkilerinden bazılarıdır. *“Babamla annemin kavga ettiği günler korkudan girecek delik ararız. (...) Babam görüp dövecek, annem o sinirinin arasında hırsını benden alacak diye, ne yapacağımı şaşırırm. Defteri, kitabı sokacak delik ararım. Çoğu zaman yapmakta olduğum resim bile yarım kalır.”* (Balel, 1981: 36)

Kadının gerek kayınvalidesi gerekse eşinin/kocasının söz ve davranışlarından dolayı sindirilmesi ve çoğu zaman yaşanan olaylar karşısında kendisini koruyamaz hâle gelmesi, kayınvalidenin evdeki denetimini ve müdahaleci tavrını arttırır. Büyükannenin bu tavrı, torunları ile olan ilişkisinde de gözlemlenmektedir. Nitekim çocukların yanlış yaptıkları veya yapamadıkları herhangi bir şey, anneye atfedilen nitelikler ile bağdaştırılır. Kimi zaman *“böyle anadan böyle sıpalar doğa(r)”* (Balel, 1981: 35), kimi zaman da *“sütübozuk anasına çekmiş”* (Balel, 1981: 38), *“kefere tohumu”* (Balel, 1981: 20) *“kafir anasına çekmiş”* (Balel, 1981: 38) gibi söylemlerle hem çocuklar hem de anneleri aşağılanır. Zira büyükanneye göre istenmeyen bir gelinden doğan çocuklar, annelerinin sahip olduğu olumsuzlukları devam ettirecek potansiyeldedir. Bu sebeple geline karşı beslediği düşmanlığı torunlarına da göstermektedir. Büyükanne, benimsediği bu tutum ile yüzü gülmeyen bir kadına dönüştürdüğü gelininin “eş” olma niteliğini elinden alıp “anne”liğini yıkarken başkışı konumunda olan torunun da bütün manevi duygularını temelden sarsar. *“Cehennem”* (Balel, 1981: 46) olarak nitelediği evden kurtulmak için ettiği duaların kabul olmadığını gördükçe *“ne hıdırza güvenim kaldı, ne tanrıya”* (Balel, 1981: 47) diyen başkışı, yaşanan olaylara karşı hissizleşmeye, aile içinde gördüğü fiziksel şiddetlere tepki vermemeye başlar.

Yaşamları, büyükanne ve babaları yüzünden yaşanamaz hâle geldikçe biyolojik ve psikolojik/duygusal varlığı kabul edilmeyen -tıpkı diğer kardeşleri gibi- ve buna bağlı olarak da bir varlık alanına sahip ol/a/mayan başkışı, kendini kabul görmeyi umduğu sokağa açar, mahallenin erkek çocukları ile oynar. Başkışının bu yönelimi aynı zamanda kendi biyolojik kimliğinin verilerinden sıyrılarak erilleşmeye başladığını da gösterir (Şahin, 2014: 379). Başkışının kendi durumunu değerlendirdiği satırlar bu durumu örnekler niteliktedir:

“Mahallede oğlanlarla oynayan tek kız benim. Önceleri çok yadırganıyordu bu. Çocuklar şaşırıp kalıyordu. Ama zamanla alıştı, ses etmez oldular. Okul dönüşlerinde, çantayı attığım gibi, soluğu sokakta alıyorum. Doğru erkek çocuklarının yanına...” (Balel, 1981: 25)

Erkek çocuklarıyla oynadığı oyunlarda çoğu zaman yetenekleri fark edilmeyen başkışı, kimi zaman da *“oğlanların içinde ne arıyorsun”* (Balel, 1981: 61, *“elinin hamuruyla erkek işine karışma”* (Balel, 1981: 27) , *“ne utanması var, ne arlanması”* (Balel, 1981: 81) gibi hemcinsleri ile oyun oynamasına yönelik çeşitli ihtarlar duyar. Bu ihtarlar, kabul görmeyi umduğu sokakların da kaçıp kurtulmak istediği geleneksel algı ile kurulu olduğunun en büyük işaretidir. Kadının ev dışındaki toplumsal alanlarda da kendine ait bir yeri veya vakit geçirebileceği bir alanı olmadığının göstergesi olan bu söylemler, toplumsal cinsiyetçilik anlayışının erkek ve kadına öğrettiği algının bir yansımasıdır. Başkışının aldığı uyarılar karşısında erkek çocuklarıyla oyun oynamaya devam etmesi ise toplumun öğrettiği gizil normlara karşı bir tavır olarak değerlendirilmelidir. Ancak başkışının yavaş yavaş büyümeye başlaması ile sokakta oyun oynamasına bir kısıtlama getirilir; çünkü bir kız çocuğunun sokaktaki çocuklarla oynaması yüzünden adının çıkacağından, dillere düşmesinden çekinilir. Bu durum, geleneksel toplumların çocukların yetiştirilmesine yönelik geliştirdiği cinsiyete dayalı uygulamalardan biridir. Bu uygulamada kız çocuklar, mekânsal sınırlamalar ve evden çıkışın engellenmesiyle sık sık karşılaşırken erkek çocuklar daha özgür bırakılmıştır (Kümbetoğlu, 2016: 46). Romanda ailenin kız çocuklarına yönelik bu engelleyici tavrı, onların sosyal hayatlarında olduğu gibi eğitim hayatlarında da etkilidir. Kız çocuklarının ilkokulu bitirdikten sonra okula devam etmemeleri gerektiğine inanan aile için -romandaki başkışı ve kız arkadaşları okusalar bile hayatlarında bir gelişmenin olmayacağına inandıkları için okumak istemezler- ilkokulu bitirmek, evlenme çağına girmekle eş tutulur; *“kazık kadar olduğumu, dünürçülerin kapımızı çalmasının eli kulağında olduğunu söylüyor.”* (Balel, 1981: 105). Bu çağa erişen kızlar çeyiz/el işi ve ev işleri yaparak evlilik hayatına hazırlanmaya başlar. Romanda kimi zaman büyükannenin kimi zaman ise annenin, okulunu bitiren başkışıye evde yapılması gerekenleri söylemesi ise bu durumun bir yansımasıdır. *“Koca kız olmuşum, bundan böyle evde oturup iş öğrenmem gerekiyormuş, yakında görücüler gelince, deli dana gibi ortaya düşmez, biraz hanımlık öğrenirmişim.”* (Balel, 1981: 148).

Alıntı metinde geçen “hanımlık” kavramı, geleneksel toplumlarda kadınlara yüklenen sorumluluklar, görevlerle ilgilidir ve ancak bu görev ve sorumlulukları yerine getiren kadınlar “hanım” sıfatına layık olabilirler. Yazarın burada kullandığı “hanımlık” kavramı, “uygun kadın” (Yuval-Davis, 2014: 132) algısı ile paraleldir. Kadının uygun olma durumu da kadın kimliğine toplum tarafından özgül kodlar yüklenmesi ile gerçekleşir (Yuval-Davis, 2014: 131-132). Böylelikle toplumun belirlediği statüde olabilmek için kendi isteklerinden ziyade toplumun gereklerine göre yaşamak zorunda bırakılan kadın, “kendi” olmayı öteleyerek toplum tarafından üretilen yapay kimliğin fiziksel, duygusal/algısal verilerini de ödünçlemiş olur. Çoğu kadın bu yapay kimliğin toplum tarafından üretildiğinin ve yine toplumun isteği doğrultusunda değiştirilebildiğinin farkında olmadan belirli kalıplar içerisinde yaşamak zorunda bırakılır (Metin, 2011: 83). Aksi durumda ise kadın -hanımlık/uygunluk statüsünün verilerini yerine getir/e/meme durumunda-, çeşitli olumsuz sıfatlarla anılma ihtimali ile karşı karşıya kalır. Bu kötü sıfatlarla anılmak istemeyen kadın, toplumun kendisine biçtiği rolü/kimliği benimsemeyi zorunlu bir tercihe dönüştürerek kendi olmaktan uzaklaşmaya başlar. Romanda ise başkışının “hanım” kimliğine uygun davranış ve eylemlerde bulunmaya başlaması, gerek sosyal statü gerek kültürel verilerle kurulan ailesinin nitelikleri ve gerekse ekonomik şartlar sebebiyle istediği bir yaşama sahip olamamanın getirdiği zorunluluklardan kaynaklanır. Sık sık annesinden de dışarıdaki hayatta nasıl olunması, nasıl davranılması gerektiğine yönelik *“birini görünce yılışmama, yolda ciddi olma, yürürken başı önünde olma, suratını asıp yürüme”* (Balel, 1981: 135) gibi çeşitli öğütler alsa da o, esasında içinde bulunduğu ortama ait olmadığının farkındalığı içerisinde.

“Aslına bakılırsa, ben de (dışarı) çıkmak istemiyordum pek. Ne giyimim, kuşamım buna uygundu, ne de saçım başım. Her halimle sabahları kapımızın önünden geçen köylülerin peşlerine katıp doktora, mahkemeye götürdükleri kadınlara benziyordum. Saçlarım onlarınki gibi örgülü, entarimin etekleri onlarınki gibi uzun, alaca bulacaydı. Ne Göğsü belliydi, ne de Firdevs’in, Nigar’ın elbiseleri gibi capone kolluydu. Upuzun, bol bir entarinin içerisinde neredeyse kayboluyordum. Başıma bağlattıkları eşarp bile ayrıksıydı. Onu bile nasıl bağlayacağımı büyükannem söylüyor, dediğinden bir santim şaşarsam, burnumdan getiriyordu.” (Balel, 1981: 148)

Alıntılanan metinde de görüldüğü üzere gerek ev içinde gerekse ev dışında dayatılan kurallar çerçevesinde sınırlandırılmış, bireysel istek ve arzuları elinden alınmış, başkaları tarafından şekillendirilmiş bir hayatın öznesi olan başkişinin, içinde bulunduğu hayattan hareketle yapmış olduğu değerlendirme, toplumsal cinsiyet algısının kadınlar üzerindeki etkisini gösterir niteliktedir. Nitekim bireyin biyolojik cinsiyeti bir yazgıyken bu biyolojik cinsiyete atfedilen normların da gruplar veya toplumlar tarafından bir yazgıya dönüştürülmesi, çoğu zaman bireyin hem kendisi hem de içinde yaşadığı aile/toplumla çeşitli sorunlar yaşamasının ana sebebi olarak belirir. Bu sorunların üstesinden gelme gücüne sahip ol/a/mayan romandaki başkişi ise kabul etmek ve yaşamak zorunda olduğu hayatın nitelikleri karşısında kimi zaman kıyaslama yapma edimi kimi zaman ise duygusal/düşünsel ve eylemsel nitelikli kaçış isteği ile sık sık karşı karşıya kalır. Başkişinin yaptığı kıyaslamalar öncelikle içinde bulunduğu mekânın niteliklerine yöneliktir.

“Amaan sen de! Okusam ne olacak ki! Yine buralarda sürünmeyecek miyim? Olsa olsa ya bir bankada çalışacağım, yada postaneye gireceğim... Yine Sivas, yine Sivas... Burada olmaksızın İstanbul’da yengeme yardım etmek daha iyi di mi?...” (...)

İstanbul büyükkentti. Orada insanlar konuşmasını, giyinmesini, yemesini, yürümesini kısacası her şeyi daha iyi biliyor, her şeyi yakıştırıyordu kendine. Burada okuyanlar daha doğru dürüst konuşmasını (...) beceremiyorlardı.” (Balel, 1981: 140).

Başkişi ile arkadaşları Firdevs’in konuşmalarını içeren alıntı metninde, romandaki kurgunun mekânı olan Sivas’ın gelenekselleşmiş yaşam tarzını devam ettirmesi sebebiyle çoğu zaman anlatı kişileri tarafından olumsuzlandığı; İstanbul’un ise bireye sağladığı özgürlükler sebebiyle olumlanan, arzu edilen, bir mekân olarak algılandığı görülür. Esasında romanda simgesel bir mekân olan Sivas ve İstanbul ile yaşam tarzı bakımından değişime ve dönüşüme kapalı olan küçük coğrafi yerler ile hem ekonomik hem de sosyal şartlar bakımından daha aktif ve esnek olan büyük mekânlar kastedilir. Öyle ki küçük coğrafi alanlarda okumak, çalışmak gibi eylemlerin kalıplaşmış yaşam niteliklerini değiştirmede yetersiz kalacağı iddiası ileri sürülürken büyük kentlerin sahip olduğu yaşam standardı sebebiyle daha tercih edilebilir bir mekân olduğu vurgusu yapılır. Toplumsal cinsiyet algısını ve geleneksel yaşam biçimini devam ettiren küçük bir şehirde -Sivas-, sınırlandırılan ve bir başkasının müdahalesine açık hâle getirilen bir yaşama sahip olan başkişi, çoğu zaman hem içinde bulunduğu mekândan hem de üyesi olduğu aileden uzaklaşma isteği duyarak duygusal/düşünsel ve eylemsel kaçışlara yönelir. Duygusal ve düşünsel kaçışlar, evlerinde huzur ve mutluluk olup da istedikleri gibi giyinen, gezen arkadaşlarına öykünme durumu ile gerçekleşirken eylemsel anlamda kaçış ise yaşadığı şehirden uzaklaşıp kendi başına yaşama arzusuna dayanır. Başkişi her ne kadar yazgısını kendi çizmek istese de (Balel, 1981: 183), eylemsel kaçışı gerçekleştirebilme yetkisinin de yine toplumsal cinsiyet algısının kontrolü altında olduğunu farkındadır. *“Kız olduğuma kızıyorum kendi kendime. Oğlanlar kaçıyor hep diyorum içimden. Oğlan olsaydım bir iki demez kaçardım hemen.”* (Balel, 1981: 143) cümlesi ile de kadının tamamıyla sıkıştırılmış bir hayatın öznesi olduğuna ve bireysel duygu, düşünce, istek ve arzularla kurulmuş bir varlık alanına sahip olamadığına vurgu yapılır. Çünkü kadın, kendine değil topluma aittir. Öyle ki en temel ihtiyaçlarda bile aile bireylerinin/toplumun beklentileri doğrultusunda hareket etmek zorunda bırakılan kadın için yaşamak, oldukça sıkıntılı ve zorlu bir süreçtir. Nitekim romanda başkişinin saçını kestirmesi, babası tarafından toplum içinde kızının kötü sıfatlarla anılmasına sebep olarak gösterilir ve sonrasında başkişi fiziksel şiddete maruz bırakılır. Başkişinin yaşadığı bu şiddet, onun “cehennem” olarak tabir ettiği evden kaçmasına sebep olur. Ancak kaçma

eyleminden sonra kendi oluşunu gerçekleştirebilecek güce, potansiyele sahip olamayan başkışının trajik yolculuğu devam eder ve bir yok oluşa sürüklenir.

Başkışının evden kaçtıktan sonraki yaşam alanı, kadın bedeninin cinsel amaçlı kullanıldığı bir evdir. “Çiçek Pazarı” adı verilen bu evde çalışan kadınların her biri bir çiçek²² adını alır. Kadınların tamamıyla metalaştığı, kullanıldığı, bütün varlık alanının ihlal edildiği bu evde, kadınların bir çiçek adını alması ve mekânın da “Çiçek Pazarı” adı ile nitelenmesi oldukça manidardır. Kadının sadece maddi niteliklerini ön plana çıkaran bu adlandırmaları, yazarın bir eleştirisi olarak da değerlendirmek gerekir. Nihayetinde bu eleştiriyi hem biyolojik/bireysel hem de toplumsal varlığın sebebi olan kadının çeşitli uygulamalar neticesinde değerinin bilinmemesinin ve farklı nitelikteki şiddete maruz bırakılmasının ne derece yanlış ve haksız olduğuna dair bir hatırlatma, kadına esas değerini vermeye yönelik bir edim olarak okumak gerekir. Ancak bu farkındalık ediminden uzak olan birey ve toplumların kadının bütün kimlik verilerini ve varlık alanını sildiği, başkışının adını unutmaması ile verilir. Zira kişinin adı/ismi bütün verileri diri tutan sembolik bir değer, bir kimlik taşıyıcısı iken romanda başkışının arkadaşı ile konuşurken adını hatırlamaması, bir unutma eyleminden çok kendisine verilen ad ile hiç anılmaması, adını hiç duymaması ile ilgilidir.

*“Adımı veren olmazdı ki, kızdım ben. Kalk **kız** şu tavukları içeri al! **Kız**, koş bakkaldan yarım kilo soda, bi kalıp sabun al. **Kız**, babana mı anana mı, hangisine diyorsan de de getir artık şu parayı. (...)*

*Örtmenim şu **kız** takunyayla gelmiş. Örtmenim şu **kızın** kitabı yok! Örtmenim şu **kıza** bir şey diyin, silgimi istiyor..*

(...)

*Eyde, okulda, sokakta, her yerde... Her yerde **kız** oldum ben. Bir güne bir gün adının söylendiğini anımsamıyorum. Kullanılmaya kullanılmaya paslandı mı? Var mıydı, yok muydu onu bile bilmiyorum...*

Gerçi nüfus kağıdında bir Nurten var a...” (Balel, 1981: 128-129).

Geleneksel toplumlarda kadının aile ve toplum içinde sadece biyolojik kimliği ile yer edinmesi, bu biyolojik kimliği işaret eden bir adlandırma ile anılmasındaki en büyük sebeptir. Alıntı metninde de görüldüğü üzere kendini ötekilerden ayıracak olan bir “ad”ı taşımaya/kullanmaya müsaade edilmeyen başkışı, esasında bütün varlığı tek bir kelimeye -kız- sığdırılarak herkesleştirilmiş ve sonrasında yazar tarafından kendisi gibi toplumun yapısal nitelikleri sebebiyle kimlikleri ve varlık alanları yok edilen kadınların sözcüsü konumuna getirilmiştir. Nitekim yazar, başkışının evden kaçtıktan sonra şahit olduğu hayat hikâyeleri ile toplumda “yürümeyen bir şeyler(in) var” (Balel, 1981: 236) olduğuna dikkat çekerken başkışı ise bu yetersizlik ve eksiklik içinde kalan kadının bireysel düzeyde bir kurtuluşa değil toplumsal düzeyde yapılacak iyileştirmeler ve değişikliklere ihtiyacı olduğuna işaret ederek yazarın kendisine yüklediği misyonu yerine getirir.

Sonuç

Bir toplumda kadının kimliğini ve konumunu belirleyen en önemli unsur, toplumun yapısal nitelikleri ve cinsiyet algısına yönelik geliştirilen uygulamalar ve kabullerdir. *Peygamber Çiçeği* romanında, kadının kimlik ve toplumsal yapı içerisinde yer edinme mücadelesi, başkışının yaşadığı aile ortamı ve bu ortamın kurduğu olumsuz, trajik var oluş süreci üzerinden aktarılır. Romanda geleneksel toplum yapısına ait ayrıştırıcı kural ve kabullerin etkin olması, hem ailenin sağlam temeller üzerine kurulmasını engellemekte hem de aile içindeki bireylerin biyolojik kimliklerine göre değer kazanıp kazanmama sorununu doğurmaktadır. Dolayısıyla hem aile ortamının hem de toplumsal dayatmaların sonucunda kimliği ve varlık alanı elinden alınarak bireysel varoluşu engellenen anlatı kişisi -kadın-, kendini yeniden kuracak güce sahip olamadığı için toplumsal normların akıntısına kapılarak trajik yok oluşa sürüklenir.

²² Romanda ailevi problemler yaşayarak kadın bedeni üzerinden para kazanılan evlerde çalışmak durumunda kalan anlatı kişilerinden Şadan “Orkide”, Muhterem “Muhabbet Çiçeği” adını alırken başkışı de “Peygamber Çiçeği” adını almıştır (Balel, 1981: 52).

KAYNAKÇA

- Balel, Mustafa (1981), *Peygamber Çiçeği*, Yazko Yayınevi, İstanbul.
- Küçük, Tahir - Çoştur, Yakup (2023), “Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi”, *Hitit İlahiyat Dergisi*, C:22, S:2 s. 855-880
- Kümbetoğlu, Belkıs (2016), “Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet”, *Kadın ve Bedeni* (Edt. Yasemin İnceoğlu, Altan Kar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 45-69
- Metin, Abdullah (2011), “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:2, S:1, s. 74-92
- Pakdemirli, M. Nur (2015), “Kadın Sömürüsünün Temelleri: Gelenek, Din ve Eğitim Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Kadın Bedeni ve İstismarı* (Edt. Fatma Zehra Fidan-Duygu Alptekin), Opsiyon Yayınları, İstanbul, s. 119-140
- Şahin, Veysel (2014), *Bilge Kadının Aynadaki Yüzü / Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Yapı ve İzlek*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yuval-Davis, Nira (2014), *Cinsiyet ve Millet*, İletişim Yayınları, İstanbul.

